

Aikuisten taitolaji – Kiroilun kasvatuksellista metadiskurssia

Minna Hjort
Nykykielten laitos
Helsingin yliopisto

This paper examines metalinguistic Finnish-language discourse on swearing in the context of childrearing, aiming to identify the stereotypical arguments that parents use or might use to control children's language use. A classification suggested by Andersson (1977) and Stroh-Wollin (2010) for general arguments for or against swearing is applied and adjusted to the context. The results show that the most common metaphor in the Finnish metalanguage on swearing is an aesthetic one: most responses to the open-ended question analyzed here contain the Finnish equivalent to ugly (cf. for example, the common English metaphor of hygiene, dirty). It is used to refer to sound, behavior and appearance alike. As expected, the most common arguments against children swearing are socio-developmental. They include arguments related to children's linguistic and social development, risk of face-threatening behaviour and risk of emotional insensitivity towards others. Aesthetic-hygienic arguments come second and linguistic arguments third, while religious arguments are very rare. In addition, a new argument category for swearing arose: swearing as means of physical and mental release.

Avainsanat: kansanlingvistiikka, kielikäsitys, kiroilu, kirosana

1 Johdanto

Kun arkikeskustelussa puheenaiheeksi nousee kiroilu, keskustelu kääntyy usein lasten ja nuorten kiroiluun: siihen, kuinka Pikku-Matti ensimmäisen kerran herkesi kiroilemaan ja aivan väärässä paikassa tai siihen, kuinka kamalan paljon nuoret tuntuvat nykyään kiroilevan. Keskustelut kertovat normista, jota lapset ja nuoret kiroilemalla rikkovat. Tämän artikkelin kiinnostuksen kohteena on lasten kiroilua koskeva metapuhe: tarkoituksena on tavoittaa ne vakiintuneet ja tyypilliset suomalaiset puhetavat, joilla kiroilun rajoittamista tai käyttöä perustellaan ja joilla kiroilua koskevat normit tehdään näkyviksi. Se on osa laajempaa kiroilukäsityksiä koskevaa tutkimusta.

2 Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tein vuonna 2014 laajan kiroilua koskevan kyselytutkimuksen. Tutkimus kuuluu kansanlingvistiikan alaan. Ala tarkastelee maallikoiden eli ei-kieliasiantuntijoiden käsityksiä kielestä ja kieltä koskevia asenteita (Mielikäinen & Palander 2014¹: 11). Halusin tutkimuksellani ensinnäkin selvittää, millaisia kielenaineiksia kielenkäyttäjät yleisesti pitävät kirosanoina ja kiroiluna eli millaisia ovat näiden kielellisten ilmiöiden maallikko-

¹Mielikäinen ja Palander 2014 on kattava kooste suomalaisesta kansanlingvistisestä tutkimuksesta. Suomessa ala on keskittynyt erityisesti murteisiin (Mielikäinen & Palander 2014: 19–20).

määritelmät. Toinen keskeinen tutkimuskysymys oli kiroilun sallitut ja kielletyt toimijat ja kontekstit: kuka saa kiroilla, missä ja milloin.

Tutkimus on osittain jatkoa neljälle pohjoismaiselle tutkimukselle. Andersson teki vuonna 1977 ruotsalaisten kiroiluasenteita koskevan kyselytutkimuksen, jonka hän toisti vuonna 2012. Stroh-Wollin puolestaan teki vuonna 2010 kyselytutkimuksen, jossa hän toisti osan Anderssonin (1977, 2012) kysymyksistä. Hän selvitti kielenkäyttäjien yleistä suhtautumista kiroiluun sekä kirosanan maallikkomääritelmiä. Tanskalainen Rathje (2014) vertaili puolestaan teini-ikäisten ja eläkeikäisten kiroiluasenteita sekä käsityksiä siitä, mitä tanskalaisia voimasanoja pidetään kirosanoina ja mitkä niistä koetaan voimakkaimmiksi. Tutkimus oli jatkoa vuonna 2009 (Rathje 2009b) tehdyille tutkimukselle teini-ikäisten kiroilusta. Omassa kyselytutkimuksessani oli 16 kysymystä, joista kolme oli avointa ja 13 monivalintakysymystä. Osa kysymyksistä oli samoja kuin edellä mainituissa tutkimuksissa (Andersson 1977, 2012; Rathje 2009b, 2014; Stroh-Wollin 2010 sekä myös Hjort 2009), osa uusia.

Tässä artikkelissa nostan kysymyksistä esiin kaksi, joista toinen on monivalintakysymys ja toinen avoin kysymys. Palaan muihin tutkimustuloksiin ja niiden suhtautumiseen aiempiin tutkimuksiin tulevissa julkaisuissa. Tarkastelemani monivalintakysymys on osa Anderssonin (1977, 2012) mallin mukaan esitettyä kysymystä tilanteista, joissa vastaaja saattaisi kiroilla. Andersson (emt.) kysyi, saattaisivatko hänen vastaajansa kiroilla neljässä tilanteessa: 1) kun sormet jäävät oven väliin, 2) kun matkapuhelin tai tietokone reistailee, 3) kun pudottaa kananmunarasian lattialle kaupassa ja 4) vanhemman sukulaisten läsnä ollessa. Luetteloin tutkimuksessani neljä vastaavaa tilannetta ja lisäsin lisäksi seitsemän muuta tilannetta, jotka liittyivät esimerkiksi työelämään. Lisäksi kysyin, saattaisivatko vastaajat mielestään kiroilla lasten läheisyydessä. Vastausvaihtoehdot olivat *kyllä, ei* ja *en osaa sanoa*.

Analysoitava avoin kysymys on niin ikään uusi kysymys ja se lähestyy lasten kanssa kommunikointia toisesta näkökulmasta:

Kuvittele tilanne, jossa vanhemmat ovat sitä mieltä, että lasten ei tule kiroilla. Heidän lapsensa kuitenkin kiroilee, ja he kieltävät tätä. Lapsi kysyy miksi kiroilu on kiellettyä. Miten he vastaavat? Miten itse vastaisit?

Kiinnostuksen kohteena olivat erityisesti kiroilun metadiskurssiin liittyvät toistuvat puheet sekä vallitsevana pidetyt käsitykset lasten kielenkäyttöä koskevista normeista. Kysymyksen muotoilu on jonkin verran raskas sen vuoksi, että en halunnut tarjota valmista ajatusta siitä, että lasta tulisi kieltää kiroilemasta, vaikka kiinnostuksen kohteena ovatkin kieltävät argumentit. Negatiivisesta lähtöasetelmasta huolimatta vastauksissa pohdittiin jonkin verran myös sitä, millaisissa tilanteissa kiroilu voisi olla perusteltua. Kysymykseen oli mahdollista vastata sekä sen mukaan, mitä vastaaja itse ajattelee, että

sen mukaan, miten vastaaja ajattelee kielenkäyttäjien tavallisesti suhtautuvan kiroiluun. Vastaajilla oli mahdollisuus kertoa kokemuksistaan omien lastensa kanssa, mutta vanhemmuus ei ollut vastaamisen edellytyksenä. Lapsen ikää ei kummassakaan kysymyksessä tarkennettu. Kysymys nojaa toisaalta oletukseen jonkinlaisesta kulttuurisesta jaetusta lapsi–aikuinen-dikotomiasta ja toisaalta oletukseen siitä, että lapsi määritellään prototyyppisesti todennäköisesti jonnekin ääripäiden (vauva ja pian täysi-ikäistyvä teini) väliin.

3 Aineisto

Keräsin kiroilukyselyn aineiston verkkolomakkeella, jota levitettiin sosiaalisen median välityksellä (Facebook, Twitter). Kysely herätti runsaasti kiinnostusta, sillä siihen vastasi noin kahden viikon ajanjakson aikana yhteensä 3996 vastaajaa.

Esittelen vastaajajoukon ja tulokset tässä niin sanotun raakadatan perusteella eli tuloksia ei ole suhteutettu suomalaispopulaatioon. Tulokset koskevat siis sitä joukkoa, jonka kysely on tavoittanut, ei kaikkia suomalaisia. Vastaajien joukko on moninainen, mutta tyyppinen vastaaja on profiililtaan nuorehko koulutettu sosiaalisen median käyttäjä. Sosiaalinen media tiedonkeruukanavana rajoittaa vastausten yleistettävyyttä, sillä se rajaa etenkin vanhempien vastaajien tavoitettavuutta. Myös eräät muut ryhmät ovat vastaajajoukossa yliedustettuina osin tuntemattomista syistä, osin kyselyn tekijän ja pääasiallisen levittäjän verkostojen demografisesta jakaumasta.

Vastaajista oli naisia 70,7 %, miehiä 27,8 % ja kolmannen vaihtoehdon (*Muu*) valitsi 1,5 %. Epäselvää on, miksi kysely sai nimenomaan naisvastaajat liikkeelle, sillä sen voidaan arvioida tavoittaneen tasaisesti eri sukupuolten edustajat.

Vastaajien ikää oli rajoitettu siten, että heiltä edellytettiin 13 vuoden ikää. Se on myös Facebookin ikäraja. Teini-ikäisten (13–19-vuotiaiden) osuus jäi melko pieneksi, 4,5 prosenttiin (koko väestöstä 10–14-vuotiaita on 5,3 % ja 15–19-vuotiaita on 5,6 %²) Nuoria aikuisia, 20–29-vuotiaita, vastaajista oli 30,7 % (12,5 %) ja 30–39-vuotiaita 38,9 % (12,8 %). Ryhmässä 40–49-vuotiaat oli 15,6 % vastaajista (12,4 %) ja 50–59-vuotiaita 7,2 % (13,7 %). Eläkeiässä tai sen kynnyksellä olevia eli 60–69-vuotiaita oli 2,9 % vastaajista (13,8 %) ja 0,3 % ilmoitti olevansa 70- tai yli 70-vuotias (13,1 %).

Koulutusasteeltaan vastaajat olivat varsin korkeasti koulutettuja. Yleisin ryhmä oli alemman tai ylempään yliopistotutkinnon suorittaneet, joita oli 41,8 %. Toiseksi eniten oli ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita, 19,4 %. Yhteensä alempi tai ylempi korkeakoulututkinto oli siis jopa 61,2 %:lla vastaajista, kun vertailun vuoksi Suomen väes-

² Suluissa on ilmoitettu koko väestöä koskevat tiedot Tilastokeskuksen (2015) vuotta 2014 koskevien tietojen perusteella.

töstä ammattikorkeakoulututkinto tai ylempi tai alempi yliopistotutkinto on 18,3 %:lla yli 15-vuotiaasta väestöstä.³ Ylioppilas oli ylin suoritettu tutkinto 15,9 %:lla vastaajista ja toisen asteen ammattitutkinnon oli suorittanut 14,9 %. Keskiasteen tutkinnon oli siis suorittanut yhteensä 30,8 % vastaajista, kun koko väestössä vastaava luku on 50,2 %. Perusasteen ilmoitti koulutustaustakseen 4,5 %, mikä vastaa teini-ikäisten vastaajien määrää (koko väestö 30,6 %). Tohtorintutkinnon oli puolestaan suorittanut 3,6 % vastaajista (koko väestössä tutkija-asteen tutkinto on 0,9 %:lla). Korkeakoulutetut vastaajat ovat siis aineistossa yliedustettuna koko populaatioon nähden.

Kysely oli suunnattu suomenpuhujille, ja valtaosa vastaajista ilmoitti suomen äidinkielen (99,1 %). Lopuksi taustakysymyksissä selvitettiin vastaajien kieliasiantuntijuutta, ja koska kysely levisi voimakkaasti nimenomaan kielentutkijoiden toimesta, ovat kielentutkijat ja muut kielen ammattilaiset todennäköisesti yliedustettuina aineistossa: kielialan koulutus oli 21,3 %:lla vastaajista ja kielialalla työskenteli 17,6 % vastaajista.

Monivalintakysymykseen ”Voisitko kuvitella kiroilevasi lapsen seurassa” annetut vastaukset olivat varsin yksisuuntaisia: vain 10,9 % kaikista vastaajista vastasi, että saataisi kiroilla lapsen seurassa, kun taas lapsen läsnä ollessa ei uskoisi kiroilevansa 85,3 % vastaajista. Vastausta ei osannut tai halunnut antaa 3,8 % vastaajista. Kieliasiantuntijoiden poistaminen aineistosta ei juuri muuta tuloksia: 85,6 % maallikkovastaajista vastasi kysymykseen *ei*, kun taas *kyllä*-vastauksen valitsi 10,8 % ja *en osaa sanoa* -vaihtoehdon 3,6 %. Kun kysyin, ovatko vastaajat olleet tarkasteltavan avoimen kysymyksen kaltaisessa tilanteessa, jossa he ovat kieltäneet lasta kiroilemasta, noin puolet vastasi *kyllä* (44 %) ja noin puolet *ei* (44,6 %). 9,6 % ilmoitti, ettei muista kuvattua tilannetta ja 1,8 % jätti vastaamatta kysymykseen. Tulos vahvistaa, että vastaajiin vaikuttaa voimakas lasten kiroilulle altistumista säätelevä normi.

4 Miten lasta kielletään kiroilemasta?

Analysoin lapsen kiroilun rajoittamista koskevan avoimen kysymyksen vastaukset siten, että poistin aluksi aineistosta kieliasiantuntijoiden antamat vastaukset, sillä kiinnostuksen kohteena ovat kansanlingvistiikan periaatteiden mukaisesti juuri maallikkokielenkäyttäjien kielikäsitteet. Jäljelle jääneistä 2550 annetusta avoimesta vastauksesta otin 500 ensimmäisen vastauksen otannan.

³ Vertailun vuoksi on ilmoitettu Suomen 15 vuotta täyttäneen väestön vastaavat tiedot Tilastokeskuksen (2014) vuotta 2013 koskevien tietojen perusteella. Kyselyssä käytettiin hieman erilaista jaottelua kuin Tilastokeskuksessa (2014). Tilastokeskus laskee ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet alemman korkeakoulututkinnon suorittaneisiin, kun tässä alemmalla yliopistotutkinnolla tarkoitetaan kandidaatintutkintoa ja ammattikorkeakoulututkinto on oma kategoriansa. Kyselyssä jäi virheen vuoksi erittelemättä lisen-siaatintutkinnon suorittaneiden luokka, joten lisen-siaatintutkinnon suorittaneet vastaajat ovat saattaneet valita joko ylempään korkeakoulututkinnon tai tohtorintutkinnon. Tilastokeskuksen tilastoissa lisen-siaatin- ja tohtorintutkinnot on yhdistetty tutkijakoulutusaste-luokkaan.

Luokittelin vastauksissa annetut perustelut vastausten sisällön perusteella viiteen kategoriaan: *uskonnollisiin perusteluihin* (1), *esteettis-hygieenisiin perusteluihin* (2), *sosiaalis-kehityksellisiin perusteluihin* (3), *kielellisiin perusteluihin* (4) ja *fyysis-emotionaaliseen itsesäätelyyn liittyviin perusteluihin* (5). Toinen kategoria jakautuu kolmeen alakategoriaan: *kasvatuksellis-kehitykselliset, käyttäytymisnormeihin ja emotionaaliseen sensitiivisyyteen liittyvät sekä kasvojen menetykseen liittyvät perustelut*.

Luokittelu perustuu Anderssonin (1977) malliin, jota Andersson (1977, 2012) ja Stroh-Wollin (2010) käyttivät luokitellessaan vastauksia kysymykseen vastaajien asennoitumisesta kiroiluun (*tycker du illa om svordomar?*). Andersson (1977) huomasi, että perustelut jakautuivat neljään eri kategoriaan: *uskonnollisiin, esteettisiin, sosiaalisiin ja kielellisiin perusteluihin*. Lisäksi Andersson (1977) ja Stroh-Wollin (2010) jakoivat vastaukset myönteisiin ja kielteisiin perusteluihin. Myönteisiä perusteluja löytyi kaikista muista Anderssonin (1977) ja Stroh-Wollinin (2010) kategorioista paitsi uskonnollisista perusteluista (Stroh-Wollin 2010: 15). Tässä tutkimuksessa ei määrällisesti eroteltu myönteisiä ja kielteisiä perusteluita, koska kysymyksenasettelussa pyrittiin tavoittamaan nimenomaan kiroilun kieltämiseen käytettyjä argumentteja. Kuten jäljempänä käy ilmi, vastauksissa tuotiin kuitenkin esiin myös kiroilun myönteisiä tehtäviä.

Uskonnollinen perustelu on esimerkiksi vetoaminen siihen, että kiroilu on jonkin uskonnon opin mukaan kielletty (Stroh-Wollin 2010: 15). Perusteluna voi olla myös se, että uskonnollisesta sanastosta kumpuavia voimasanoja käyttämällä joko osoitetaan epäkunnioitusta uskonnon pyhänä pidettyjä henkilöitä ja olentoja kohtaan tai manataan esiin jokin paha voima. Tämän tutkimuksen aineistossa eräs vastaaja esimerkiksi katsoi, että lapselle voitaisiin perustella kiroilukieltä seuraavasti: ”perkeleen ja saatanan käyttöä pitää välttää, sillä ne kutsuvat paholaista paikalle.” Toinen vastaaja lähestyy kysymystä semantiikan kautta: ”Ne ovat pahoja sanoja. Esimerkiksi helvetti on paha paikka.”

Esteettisiä perusteluja ovat sellaiset, joissa kiroilua tai kirosanoja nimitetään esimerkiksi rumaksi tai joissa huomautetaan, että kiroilu voi joskus olla jopa kaunista (Andersson 1977; Stroh-Wollin 2010). Aineistossani hyvin tyypillinen perustelu on, että kiroilu on ”rumaa” ja kirosanat ”rumia”. *Ruma* on keskeinen osa suomalaista kirosanoja koskevaa metakieltä. Kirosanoja ja muita tabusanoja kutsutaan suomen kielessä yleisesti nimellä *rumat sanat*. Se on opittu kuvaus, jota toisinnetaan ja siirretään kielenkäyttäjäsukupolvelta toiselle esimerkiksi juuri kasvatuksellisessa puheessa. *Ruman* keskeisyyttä havainnollistaa seuraava sanapilvi, joka on tehty Word It Out -ohjelmistolla tässä artikkelissa analysoitavasta vastausaineistosta. Kuvattavaa käsitettä ja sen käyttäjiä kuvaavien sanojen (esim. *kiroilu, kirosanoja, vanhemmat, lapsi*) sekä kieliopillisten sanojen ja muiden yleisten sanojen (esim. *se, koska, ja, että*) lisäksi aineistosta erottuvat *rumaa* ja *ruma* sekä käyttäytymisnormeihin viittaavat *tapa*. Maallikkovastaajien koko aineiston

vastauksissa (2550 kpl) lekseemi RUMA toistuu jopa 1179 kertaa eri muodoissa. Esteettisiksi luokitelluista perusteluista peräisin on myös sanaryppäystä löytyvä *kuulostaa*.

Kuva 1. Avoimen kysymyksen vastauksista muodostettu sanapilvi

Nimitän ryhmää *esteettis-hygieeniseksi kategoriaksi* (2), sillä kiroiluun yhdistetyt mielikuvat ovat usein paitsi esteettisiä myös likaisuuteen liittyviä, kuten Anderssonin (1999: 16–18) on todennut. Anderssonin (emt.) mukaan varhain opittavat kulttuuriset moraalikäsitteet ja normit säätelevät esimerkiksi sitä, miten erilaisiin ruumiin-toimintoihin ja -ritteisiin suhtaudutaan. Sen lisäksi, että niiden julkinen suorittaminen tai esiintyminen on erinäisin soveliaisuussäännöin säänneltyä, myöskään niistä puhuminen ei ole täysin vapaata, ja juuri siksi ne ovat synnyttäneet voimasanastoa. Eräänlaista hygieenisyyttä on Anderssonin (1999: 16) mukaan myös sielullisen puhtauden varjeleminen. Puhtauteen pyritään siis kolmella saralla: ruumiillisesti, henkisesti ja kielellisesti (Andersson 1999: 16). Englannin kielessä kiroilu on osa sitä kielenkäyttöä, jota kutsutaan yleisesti nimellä *dirty language* (ks. myös Andersson 1999: 17). Kiro sanoja kutsutaan samoin arkikielessä yleisesti nimellä *dirty words*, joka on *rumien sanojen* vakiintunut käänös.

Esteettis-hygieeniset mielikuvat yhdistyvät vastauksessa, jossa sanotaan: ”lapselle voisi sanoa että ne ovat rumia sanoja, eikä niitä saa sanoa toisille. Se on sama kun heittäisi likaa päin naamaa.” Hygieniä-metafora näkyy myös perinteisessä uhkauksessa suun pesemisestä saippualla, jolla lapsia on peloteltu olemaan kiroilematta. Siihen viittaa myös tutkimusaineiston informantti, joka kirjoittaa: ”Koska kiroilu on ruma tapa, joka rumentaa myös puhujan (ja puheen). Lasten(kin) pitää oppia ilmaisemaan tuntemuksiaan muilla tavoin. Kiroilijan suu tulee pestä saippualla, päiväkodissa se jo itselleni ainakin kerrottiin.” Kiroilun sanotaan vaikuttavan siis myös niihin esteettisiin mielikuviin, joita puhekumppanit kiroilevasta puhujasta saavat. Saippualla pesulla uhkailu ei ole ainoastaan suomalainen ilmiö, vaan se tunnetaan myös esimerkiksi Yhdysvalloissa (Wikipedia s.v. washing out mouth with soap). Suun pesu ei ole aina jäänyt uhkauksen tasolle: Jayn,

Kingin ja Duncanin (2006) tutkimuksessa 20 prosenttia kokeeseen osallistuneesta yhdysvaltalaisesta college-opiskelijasta kertoi kokeneensa lapsuudessaan suun pesun saipualla rangaistuksena kiroilusta.

Sosiaaliset perustelut ovat Stroh-Wollinin (2010: 16) mukaan sellaisia perusteluja, joissa viitataan viestintään ja kiroilun siihen liittyviin etuihin ja haittoihin. Koska lasten kiroilua koskevissa perusteluissa korostuivat kehitykselliset argumentit, nimitän kolmatta kategoriana *sosiaalis-kehityksellisiksi perusteluiksi*. *Ruma*-kuvaus toistuu myös näissä perusteissa: ”Kiroilu on ruma tapa”. *Ruma*-sanan sisältävien vastausten erottelu esteettis-hygieenisiin ja sosiaalisiin perusteisiin onkin tässä tutkimuksessa osin keinotekoinen ja tehty ilmauksen pintatason perusteella: yleinen ”kiroilu on rumaa” -kommentti on luokiteltu tässä esteettiseksi kommentiksi, vaikka se voi viitata sekä esteettiin ominaisuuksiin että siihen, että kiroilua pidetään huonona tapana. Myös Andersson (1977: 25) ja Stroh-Wollin (2010: 16) tiedostavat, että rajankäynti näiden kategorioiden välillä on paikoin vaikeaa.

Tämän tutkimuksen aineistosta erottui sosiaalis-kehityksellisille perusteluille kaksi alakategoriaa. Koska kyse oli lasten kiroilusta ja vanhempien puheesta, aineistossa odotetusti korostuivat *kasvatukselliset ja kehitykselliset perustelut*. Tällöin korostettiin sitä, että kiroilu ei sovi lapsille, koska heidän sosiaalis-kielellinen kehitysasteensa ei ole kiroiluun riittävä. Eräs vastaaja esimerkiksi kirjoitti, että ”On olemassa aikuisten käyttämää kieltä, ja on lasten käyttämää kieltä. Kiroilu ei ole lasten käyttämää kieltä.” Toiseen alakategoriaan luen puolestani *käyttäytymisnormeihin ja emotionaaliseen sensitiivisyyteen liittyvät perustelut*. Näissä tapauksissa viitattiin juuri rumaan tapaan tai siihen, että kiroilu saattaa loukata puhekumppanin tunteita. Kyselytutkimuksen muiden osioiden perusteella näyttää siltä, että maallikkomääritelmässä kiroiluksi mielletään myös monenlainen sellainen tabuilmausten käyttö, joka on suunnattu suoraan puhekumppanille (esimerkiksi nimittely ja haistattelu), vaikka ne on teoreettisesti mahdollista sulkea myös kiroilun/kirosanan määritelmän ulkopuolelle (esim. Rathje 2009a: 138; Hjort 2007). Toisaalta myös puhekumppanin altistuminen kiroilulle ilmaisun vahvistamisen tai puhujan oman turhautumisen ilmaisemisen funktioissa katsotaan loukkaavaksi. Käyttäytymisnormien korostaminen ja emotionaalinen sensitiivisyys tiivistyy hyvin vastauksessa, jossa vastaaja kirjoittaa: ”Se on rumaa ja kuulijaa loukkaavaa. Meillä ihmisillä on edelleenkin oltava käytöstavat ja toisia ihmisiä on kunnioitettava.”

Kolmas alakategoria on kasvojen menetykseen liittyvät perustelut. Niihin lukeutuvat vastaukset, joissa korostetaan lapsen itsestään muille antamaa mielikuvaa. Kiroilijaan yhdistettiin näissä vastauksissa pelkästään negatiivisia ominaisuuksia: alhainen älykyys, epäkohteliaisuus, epäkypsyys ja kyvyttömyys itsehillintään. Seuraava on varsin tyypillinen vastaus: ”Kiroilu on ruma tapa, joka antaa kiroilijasta tyhmän ja sivistymättömän kuvan.” Tavat mainittiin yli kolmasosassa sosiaalisista perusteluista.

Etsin aineistosta myös merkkejä sukupuolen mukaan määrittyvistä normieroista, mutta ainakaan ilmipantuna niitä ei juurikaan ollut. Vain muutamassa vastauksessa perusteluissa näkyi sukupuolittuneisuutta, jolloin kiroilu nähtiin feminiinisyyden normia rikkoivaksi kielelliseksi toiminnaksi. Näissä vastauksissa ”pikkuprinsessat eivät kiroile” ja ”pikkuprinsessat ovat kohteliaita ja kilttejä toisia kohtaan”.

Kielelliset argumentit ovat esimerkiksi sellaisia, joiden mukaan kiroilu on osoitus pienestä sanavarastosta tai resurssi, jolla voi ilmaista erilaisia tunne vivahteita (Stroh-Wollin 2010: 16). Tutkimuksessani useita mainintoja sai käsitys, jonka mukaan kiro sanojen käyttö köyhdyttäisi kielenkäyttöä (käsityksen ristiriitaisuudesta Andersson & Trudgill 1992: 38–41). Monessa vastauksessa korostettiin, että kiroilemalla ilmaistavia ajatuksia voi ilmaista myös muilla sanoilla kuin kiro sanoilla. Melko usein tarjottiin myös selitystä, jonka mukaan kiro sanat menettävät voimakkuutta liiallisessa käytössä ja niitä on siksi käytettävä varoen. Myös kiro sanojen tabutarkoitteisiin vedottiin. Perusteluissa toistui myös tuttu kritiikki runsasta kiro sanojen käyttöä kohtaan kieliopillisen metaforan kautta: ”esim. vittu-sanana käyttöä välimerkkinä en suvaitse.” Joskus sosiaaliset ja kielelliset perustelut kietoutuvat tiiviisti yhteen. Eräs vastaaja kirjoittaa sosiaalisesti perusteeksi luokitellussa kommentissaan, että ”kiroilemalla provosoi ja se kuulostaa monien korvaan ikävältä, joitakin se jopa loukkaa, puheen sanoma voi jäädä menemättä perille sen takia”. Perusteluissa tuotiin esiin myös kontekstirajoitteita: ”Kiro sanat ovat voimasanoja, joita sinun tulee käyttää vain silloin, kun haluat painottaa jotain oikein erityisen paljon.” Vastaus on esimerkki kieltoperusteesta, jossa myös kiroilun myönteinen tehtävä tulee näkyviin.

Positiiviset funktiot käyvät ilmi useassa kielellisessä tai sosiaalis-kehityksellisessä vastauksessa, jossa korostetaan kontekstisidonnaisuutta ja tilannetietoisuutta sekä kielen nyanssien tuntemusta. Vastaajat eivät tällöin suoraviivaisesti pidä kiro sanoja tarpeettomina vaan kielenaineiksina, joiden käytölle on myös sosiaalisesti hyväksyttäviä funktioita, mutta joiden käytössä on noudatettava tiettyä käyttäytymissäännöstöä. Joissakin vastauksissa katsottiin, että lapsen ei ole mahdollista tunnistaa niitä tilanteita, joihin kiroilu sopii, toisissa vastauksissa lasta valistettiin tilannesidonnaisuudesta:

”En pystyisi sanomaan, että kiroilu on kaikissa olosuhteissa täysin kiellettyä. Samoin kuin muukin käytös, kieli mukautuu tilanteen mukaan. Aivan kuin juhliin pukeudutaan eri tavoin, ulkomaalaisen ystävän kanssa vaihdetaan kieltä, tai eri alueilla käytetään erilaisia murre sanoja, on tilanteita, joihin kiroilu ei kuulu.”

Myönteisistä kommentteista nousi esiin myös uusi viides kategoria, *fyysis-emotionaaliseen itsesäätelyyn liittyvät perustelut*. Sillä tarkoitan perusteluita, joissa puhutaan kiroilusta fyysisen kivun ja henkisen pahan olon lievittäjänä. Fyysisen kivunlievityksen mainintoihin vaikuttanee jonkin verran kaksi tekijää: ensinnäkin kiroilu reaktiona yllättävään kivuntunteeseen on yleisesti tunnettu prototyyppinen kiroilutilanne. Siitä käy-

tetään yleisinä esimerkkeinä varpaan lyömistä tai vasaralla vahingossa sormeen lyömistä. Näissä tilanteissa kiroilu on lähes automaattista reaktiivista toimintaa, johon ei juurikaan liity suunnittelua tai itsehillintää (Jay 2000: 55, *nonpropositional cursing*), ja jossa puhe on suunnattu kielenkäyttäjälle itselleen tai kommentiksi tilanteeseen, jossa voi tai voi olla olematta muita ihmisiä läsnä. Samanlaisia tilanteita syntyy myös muista kuin fyysisistä ärsykkeistä, jolloin lievitetään ainoastaan psyykkistä kuormitusta. Esimerkiksi eräs vastaaja kirjoittaa: ”Kirosanan käyttö itsekseen voi tulla kysymykseen, jos se tuo jotakin lohtua esim. mielipahaan ja sitä kautta purkaa huonoa tunnetta.” Tämän kaltaisissa tilanteissa kiroilua ei selvästikään pidetä yhtä kielteisenä ilmiönä kuin muissa, enemmän harkintaa sisältävissä tilanteissa (Jay 2000: 135, *propositional cursing*). Toiseksi fyysisen kivunlievityksen esiintymistä vastauksissa lisännee se, että aiheesta on tehty tuoreehko tutkimus, josta uutisoitiin laajalti. Stephens, Atkins ja Kingston (2009) havaitsivat, että kiroilu parantaa kivunsietokykyä ja vähentää havaittua kipua. Tutkimukseen viittaa suoraan eräs vastaaja, joka kommentoi: ”kertoisin kirosanojen olevan voimasanoja, joita ei pidä käyttää turhaan, mutta tiukan paikan tullen voi jonkun perkeleen livauttaa. Onhan tuosta todistetusti apuakin”, ja täydentää kommenttiaan linkillä lehtiartikkeliin (Helsingin Sanomat 2009), jossa edellä mainitusta tutkimuksesta kerrotaan.

5 Vertailua ja yhteenveto

Anderssonin ja Trudgillin (1992: 37–46) mukaan aikuisilla on yleinen lasten kielenkäyttöä koskeva kieli-ihanne, jossa lapsi oppii kielenkäyttöä monipuolisesti, mutta ei opi tai oppii välttämään epätoivottuja kielimuotoja kuten kiroilua ja slangia. Tässä artikkelissa kuvatussa tutkimuksessa pyrittiin selvittämään sitä, miten tällaista kieli-ihannetta kiennetään: millaisin perusteluin ja sananmuodoin lasta ohjataan olemaan kiroilematta, silloin kun ohjataan. Perustelut jaettiin viiteen luokkaan Anderssonin (1977) ja Strohwollinin (2010) nelikategorista mallia soveltaen siten, että yhden vastaajan vastaus saattoi asettua yhteen tai useampaan kategoriaan sisältönsä perusteella. Lisäksi erittelin vastauksista omaan ryhmäänsä kommentit, joissa kiroilua perusteltiin hyödylliseksi resurssiksi fyysisen kivun ja henkisen pahoinvoinnin lievittäjänä.

Kaikkein vähiten vastaajat vetosivat tai uskoivat vedottavan uskonnollisiin perusteluihin, sillä ne mainittiin vain kolmessa aineiston vastauksessa (0,6 %:ssa vastauksista). Uskonnolliset perustelut olivat kaikkein harvinaisimpia myös yleistä suhtautumista kiroiluun selvittäneissä ruotsalaistutkimuksissa. Kielelliset perustelut, jotka nousivat ruotsalaistutkimuksessa toiseksi yleisimmäksi mainituksi perusteluksi ja olivat niissä myös verrattain usein positiivisia, olivat odotetusti pienemmässä roolissa, kun kyse oli lapsille esitetyistä perusteluista. Ne mainittiin 92 vastauksessa (18,4 %:ssa vastauksista). Esteettis-hygieniset perustelut, joista iso osa koostui lausunnoista ”kiroilu on rumaa” ja ”kirosanat ovat rumia”, saivat 170 mainintaa (34 % vastauksista). Odotetusti ylivoi-

maisesti eniten mainittiin sosiaalis-kehityksellisiä syitä: 370 vastauksessa (74 %). Ne jakautuivat varsin tasaisesti lapsen kehitysvaiheeseen ja kiroilun oppimiseen osana aikuistumisprosessia viittaaviin perusteluihin, lapsen itsestään antamaan kuvaan ja kasvojen menetykseen vetoaviin perusteluihin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviin riskeihin. Lisäksi aineistosta löytyi 19 kommenttia (3,8 %), joissa puolustettiin kiroilun tehtävää fyysisen tai henkisen olon helpottajana. Tuloksissa korostuvat odotuksenmukaisesti kasvatukselle keskeiset perustelut eli lapsen sosiaalistuminen osaksi (sekulaarista) yhteiskuntaa ja kieliyhteisöä sekä lapsen ymmärrykseen mukautetut argumentit. Kiroilu ei saa täystyrmäystä silloinkaan, kun kysytään kiroilun kieltämisen argumentteja: kiroilu on taitolaji, jolle on aikansa ja paikkansa ja jonka opettelu vie aikaa.

Kirjallisuus

- Andersson, Lars-Gunnar (1977). *Varför är det fult att svära? En enkät om attityder till svordomar*. Publication 16, Department of General Linguistics, University of Umeå.
- Andersson, Lars-Gunnar (1999). *Fult språk*. Stockholm: Carlssons. 1. painos ilmestynyt 1985.
- Andersson, Lars-Gunnar (2012). *Sveriges Radios svordomsenkät*. [verkossa]. [lainattu 12.4.2015]. Saatavilla: <http://sverigesradio.se/diverse/appdata/isidor/files/411/12305.pdf>
- Andersson, Lars-Gunnar & Peter Trudgill (1992). *Bad Language*. London: Penguin Books.
- Helsingin Sanomat (2009). *Tutkijat: Kiroilu todella lievittää tuskaa*. 13.7.2009.
- Hjort, Minna (2007). Kiroilun vai voimanasana ja muita karkeita terminologisia pohdintoja. Teoksessa: *Vaasan yliopiston käännteorian, ammattikielten ja monikielisyyden tutkijaryhmän (VAKKI) julkaisut N:o 34. VAKKI-symposiumi XXVII "Ikä ja kieli"*. Toim. N. Niemelä & E. Lehtinen. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Hjort, Minna (2009). Swearwords in Subtitles. A Balancing Act. Teoksessa: *inTRAlinea Special Issue: The Translation of Dialects in Multimedia*. Toim. M. Giorgio Marrano, G. Nadiani & C. Rundle. [lainattu: 23.9.2015]. Saatavilla: http://www.intraline.org/specials/article/Swearwords_in_Subtitles
- Jay, Timothy (2000). *Why we curse. A neuro-psycho-social theory of speech*. Philadelphia & Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Jay, Timothy, Krista King & Tim Duncan (2006). Memories of Punishment for Cursing. *Sex Roles* 55, 123–133. Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers.
- Mielikäinen, Aila & Marjatta Palander (2014). *Miten suomalaiset puhuvat murteista?* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Rathje, Marianne (2009a). *Generationsprog*. Dansk Sprognævns skrifter 43. Copenhagen: Dansk Sprognævn.
- Rathje, Marianne (2009b). Sådan oplever de unge bandeord. Teoksessa: *Mål & Måle* 2009/4, 5–11.
- Rathje, Marianne (2014). Attitudes to Danish swearwords and abusive terms in two generations. Teoksessa: *Swearing in the Nordic Countries. Copenhagen 6 December 2012*. Toim. M. Rathje. Copenhagen: Dansk Sprognævn.
- Stephens, R., J. Atkins & A. Kingston (2009). Swearing as a response to pain. *Neuroreport* 2009 Aug 5; 20(12): 1056–1060. [verkossa]. [lainattu 8.5.2015]. Saatavilla: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19590391>
- Stroh-Wollin, Ulla (2010). *Fula ord – eller? En enkät om attityder till svordomar och andra fula ord*. SoLiD 20. Uppsala: Uppsala universitet.
- Tilastokeskus (2014). *Väestön koulutusraKENNE 2013*. [lainattu 9.5.2015]. Saatavilla: http://tilastokeskus.fi/til/vkour/2013/vkour_2013_2014-11-06_fi.pdf
- Tilastokeskus (2015). *Väestö iän mukaan, 2014 lopussa*. [lainattu 9.5.2015]. Saatavilla: http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestoiänmukaan

Wikipedia. S.v. Washing out mouth with soap. [verkossa]. [lainattu 8.5.2015]. Saatavilla: http://en.wikipedia.org/wiki/Washing_out_mouth_with_soap#cite_note-31.